

१. संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद
शाह
सम्बत् २०६३ सालको फौ.सा.नं. ०६३-RC-
००५५
फैसला मिति: २०६४।१।६।६

मुद्दा: कर्तव्य ज्यान ।

jfb: कविराज घिमिरेको जाहेरीले नेपाल
सरकार
विरुद्ध
प्रतिवादी: इन्दिरा घिमिरे

प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरेले आफ्ना पति गोपीकृष्ण घिमिरेलाई मिति २०६१।२।१२ गते आफ्नै घर कोठामा कर्तव्य गरी मारी, शरीरको अलग अलग भाग काटी गोबर ग्याँस टैंकीमा फालीदिएको हुँदा कानून बमोजिम कारवाही गरी पाउँ भन्ने जाहेरी दरखास्त परेको र घटनास्थल प्रकृति मुचुल्का, वस्तुस्थित मुचुल्का, एकाघरका छोराहरु समेतले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरिदिएको कागज र जाहेरवाला स्वयं अदालतमा उपस्थित भै गरिदिएको बकपत्र समेतबाट जाहेरी व्यहोरा समर्थित रहेको देखिन्छ । जहाँसम्म प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरेले पतिको वारेमा आफूलाई थाहा

नभएको र आफूले कुनै कसूरजन्य कार्य नगरेको भनी निजले गरेको इन्कारी वयानको सन्दर्भ छ, मृतक गोपीकृष्ण र प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरे पति पत्नी नाताका भै एका सगोल र साथमा नै रहे वसेको भन्ने कुरामा विवाद छैन । एकै घरमा रहँदै वस्दै आएका पतिको मृत शरीरका केही भाग कोठाभित्रै र केही भाग घर परिसरको गोबर ग्याँस टैंकीमा रहेको पाइएको, रगत लागेको अवस्थाका खुकुरी बञ्चरो, चुलेसी समेत वरामद भै आएको र मृत शरीरका लाशका टुक्राहरुको दुर्गन्ध फैलिएको अवस्थामा पतिको मृत्युको विषयमा आफू अनभिज्ञ रहेको भनी प्रतिवादीले लिएको जिकीरलाई विश्वासयोग्य मान्न सकिँदैन ।

अब प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरे लामो समय देखि मानसिक रोगबाट पीडित रहेको भन्ने मानसिक रोग विशेषज्ञको कथनका सन्दर्भमा हेर्दा इलाका प्रहरी कार्यालय बेलवारी मोरङको च.नं. १६१४, मिति २०६१।२।२६ को पत्रबाट धरानस्थित वि.पी.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानलाई देहायका प्रश्न सहित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि अनुरोध गरिएको देखिन्छ:

१. मानसिक रोगका कति अवस्थाहरु हुन्छ ?
२. प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरे के कुन अवस्थामा छिन् ?
३. सो अवस्थाका लक्षणहरु के के हुन् ?

४. सो अवस्थामा मानिसले आफूले गरेको कामको परिणाम थाहा पाउने वा नपाउने के हुन्छ ?
५. सो बाहेकका खुलाउनु पर्ने अन्य विवरण भए सो समेत खुलाई दिने ।

उल्लिखित अनुरोधका आधारमा सो प्रतिष्ठानको मानसिक विभागमा भर्ना गरी निजको मानसिक अवस्था परीक्षण, साइकोलोजिकल टेष्ट, पाँच दिनको विशेष अवलोकन समेतका आधारमा देहायको निचोडमा पुगेको उक्त प्रतिष्ठानको पत्रबाट देखिन्छ:

१. निज एक प्रकारको गम्भीर मानसिक रोगबाट गत १०/११ वर्षदेखि ग्रसित भएको देखिन्छ ।
२. यस रोगमा सही गलत छुट्याउने विवेक हराउन सक्छ । तत्सम्बन्धमा उल्लिखित अपराध यही रोगको परिणामले गर्दा भएको देखिन्छ ।
३. निजलाई उपचारको नितान्त आवश्यक छ ।

यसै सम्बन्धमा प्रतिवादीको स्वास्थ्य परीक्षणमा संलग्न रहेका चिकित्सक प्रमोद मोहन स्याङ्वाले अदालत समक्ष गरिदिएको बकपत्रमा प्रतिवादी इन्दिरा घिमिरेलाई लागेको रोगलाई मेडिकल भाषामा पारान्वाइड सिजोफ्रेनिया भनिने, यस्तो प्रकृतिको मानसिक रोगीको स्वभाव शंकालु र डराउने खालको हुने, शंका र डरले गर्दा

कहिले काहिँ विवेक पनि गुमाई उत्तेजक र हिंसात्मक पनि हुन सक्ने भन्ने समेतका लक्षणहरु प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । यस आधारमा प्रतिवादीले आफ्ना पतिको कर्तव्य गरी हत्या गर्ने सम्मको क्रिया गर्दा त्यसको परीणाम समेत थाहा नपाउने गरी मानसिक रोगबाट ग्रसित भएको हुन सक्ने संभावना सम्म देखिन्छ । तर यस्तो प्रकृतिको रोग लागेको व्यक्तिले तत्काल आफूले गरेको घटना लुकाउन छिपाउन कोशिस गर्ने क्षमता राख्छ वा राख्दैन भन्ने इजलासको प्रश्नमा केहि हदसम्म त्यस्तो पनि हुन सक्ने तर स्वस्थ मानसिक स्थित भएको मानिसको जस्तो हुँदैन भनी चिकित्सकको स्पष्ट भनाई व्यक्त भएको पाइन्छ । त्यसैगरी प्रतिवादीले अदालत समक्ष गरेको बकपत्रमा आफूलाई बेला बेलामा ज्वरो आउने गरेको र ज्वरो आएको बेला आराम गर्ने र अन्य समयमा घरको सबै काम आफैले गर्दै आएको भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ । घटनाका सम्बन्धमा अनभिज्ञता प्रकट गर्ने प्रतिवादीले सो घटनालाई आफ्नो विरामी अवस्थसँग जोडी सजायबाट उन्मुक्ति खोजेको पाईदैन र निज शुरु फैसला उपर पुनरावेदन समेत नगरी वसेको अवस्था देखिन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा मृतक गोपीकृष्णको हत्या मात्र भएको छैन, लाशलाई लुकाउने छिपाउने उद्देश्यले टुक्रा टुक्रा पारी गोबर ग्याँसको टैंकीमा र कोठाको सिलिङमा समेत राखिएको अवस्था देखिन्छ । कसूरबाट बच्न त्यसरी व्यवस्थित

रुपमा गरिएको कार्यलाई प्रतिवादीको रोगसँग जोडेर हेर्न नमिल्ने कुरा प्रतिवादीको वयान र सम्बन्धित चिकित्सकको बकपत्रबाट नै देखिन्छ । यस स्थितिमा यस अदालतबाट विपक्षी भिकाउँदा लिईएको आधारसँग पनि सहमत हुन सक्ने अवस्था देखिँदैन ।

तसर्थ माथि गरिएको विश्लेषण समेतका आधारमा शुरु अदालतबाट प्रतिवादीले आफ्ना पति गोपीकृष्ण घिमिरेको कर्तव्य गरी हत्या गरेको पुष्टि हुन आएको भनी मुलुकी ऐन, ज्यान सम्बन्धीको १ नं वमोजिमको कसूर गरेको र ज्यान सम्बन्धीको १३(१) नं. वमोजिम सजाय गर्ने ठहर्‍याएको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत विराटनगरको मिति २०६३।२।३० को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ ।

पुनरावेदन अदालत समेतबाट प्रतिवादी मानसिक रोगी भएको कारणबाट निजलाई मुलुकी ऐन अदालती बन्दोवस्तको १८८ नं अनुसार घटी १० वर्ष कैद सजाय गर्ने राय समेत व्यक्त भै आएको देखिन्छ । यी प्रतिवादी मानसिक रोगी भएको भन्ने तथ्यमा विवाद नरहेको र चिकित्सकहरुले गरेको परीक्षण र अवलोकन समेतबाट निज एक प्रकारको गम्भीर मानसिक रोगबाट ग्रसित भएको, त्यस्तो रोगमा सही गलत छुट्याउने विवेक हराउन सक्ने र निजलाई उपचारको आवश्यकता रहेको भनी

निष्कर्षमा पुगेको अवस्था समेतलाई दृष्टिगत गरी हेर्दा यी प्रतिवादीलाई सर्वस्व सहित जन्मकैदको सजाय गर्दा निजको स्वास्थ्य स्थितिमा भन्ने नकारात्मक असर पर्न जाने हुन्छ । तसर्थ प्रतिवादीको स्वास्थ्य स्थिति समेतलाई दृष्टिगत गरी निजलाई मुलुकी ऐन, ज्यान सम्बन्धीको १ नं. को कसूरमा ऐ. १३(१) नं. वमोजिम सर्वस्व सहित जन्मकैदको सजाय गर्दा चर्को पर्न जाने भएकाले अ.व. १८८ नं वमोजिम कैद वर्ष १० सजाय हुने राय व्यक्त गरी साधक जाहेर गरेको समेत सदर हुने ।

२. संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ठकाल
सम्बत् २०६२ सालको दे.पु.नं. ८३४६
फैसला मिति: २०६४।१।१९।६।५

मुद्दा: लेनदेन ।

पुनरावेदक÷j fbl प्रेमकुमारी घिमिरे
विरुद्ध
प्रत्यर्थी/प्रतिवादी दिलबहादुर सेन

वादी प्रेमकुमारी घिमिरे धनी र प्रतिवादी दिलबहादुर सेन ऋणी भै मिति २०५०।५।१७ मा घरखर्च गर्न समेत वापत

भनी रु.३०,०००/- कर्जा लेनदेन भएको भन्ने व्यहोराको कपाली तमसुक फिरादसाथ पेश भएको छ भने सो लिखत वमोजिम आफूले कर्जा लिएको छैन भनी प्रतिवादीले लिखतको व्यहोरालाई अस्वीकार गरेका छन् । विवादित सो लिखतलाई हेर्दा चलन अनुसारको व्याज समेत गरी २०५० साल कार्तिक मसान्तसम्ममा एकमुष्ट बुझाउने, नबुझाए ऋणीका घर घराना चल अचल श्रीसम्पत्तिबाट कानून वमोजिम असुल उपर गरी लिनु भन्ने व्यहोरा समेत उल्लेख भएको पाइन्छ । तर यी वादी प्रतिवादी पति पत्नी नाताका व्यक्ति भएका र मिति २०५०।१।१७ सम्म उनीहरूबीचको सो सम्बन्ध कायमै रहेको भन्ने कुरा प्रतिउत्तर पत्रसाथ पेश हुन आएको यिनै वादी प्रतिवादी पक्ष विपक्ष भएको सम्बन्ध विच्छेद मुद्दाको मिलापत्रको प्रतिलिपिबाट देखिएको छ । मिति २०५०।५।१८ मा बाँके जिल्ला अदालतबाट भएको सो मिलापत्रमा यी वादी प्रतिवादीबीचको सम्बन्ध विच्छेद हुने गरी मिलापत्र भएको देखिन्छ । त्यसरी मिति २०५०।५।१८ मा कानूनी रूपमा मिलापत्र हुनु अधिसम्म निजहरूबीचको सम्बन्ध कायमै रहेको मान्नु पर्ने हुन्छ । सम्बन्ध विच्छेद मुद्दाबाट सो विवादको निरूपण नहुँदासम्म निजहरू अलग रहे वसेको वा निजहरू अलग अलग अंशियार रहेको भन्न मिल्ने अवस्था हुँदैन । जव वादी प्रतिवादी एकासगोलका अंशियार रहेको भन्ने तथ्य स्थापित हुन्छ,

तव निजहरूबीच ऋण लिनु दिनु भै सगोलको सम्पत्तिबाट घरघराना गरी असुल उपर गर्ने भन्ने प्रश्न नै आउँदैन । एकासगोलमा रहे वसेको अवस्थामा सगोलकै सम्पत्तिबाट असुलउपर गर्ने गराउने विषय निहीत रहेको लिखत हुनु र नहुनु वा सो लिखत वमोजिम असुल उपर हुनु र नहुनुमा कुनै तात्विक अन्तर नहुने हुँदा त्यस्तो लिखत वमोजिम साँवा व्याज भरी भराउको दावीको पनि कुनै औचित्य देखिँदैन । प्रस्तुत विवादमा विवादको लिखत हुँदाको मितिसम्म यी वादी प्रतिवादीबीचको पति पत्नीको सम्बन्ध यथावत् कायम रहेको तथ्य स्थापित भएको अवस्था हुँदा सगोलका पति पत्नीबीच भएको लेनदेन र सो असुल उपर नभएमा सगोलकै सम्पत्तिबाट असुल उपर गर्ने शर्त राखिएको लिखतको कुनै औचित्य नरहने भन्ने आधारमा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

३. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री मीनबहादुर रायमाभी
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
संवत् २०६२ सालको रिट.नं. ३००१
आदेश मिति: २०६५।३।१७।३

मुद्दा: उत्प्रेषण मिश्रीत परमादेश ।

निवेदक: भरत राज रावत
विरुद्ध

विपक्षी: नेपाल सरकार, सामान्य प्रशासन
मन्त्रालय, काठमाडौं समेत

तत्कालीन निजामती सेवा ऐनको दफा २४घ. को व्यवस्था अनुसार अंक प्राप्त गर्नलाई एक महीनाको तालीम हुनु पर्ने, सेवाकालीन हुनु पर्ने, सेवासँग सम्बन्धित हुनु पर्ने र खास श्रेणीमा छुट्टा लिएको भै जुन श्रेणीमा छुट्टा तालीम लिएको हो सोही तहसम्ममा अंक प्रदान गर्ने समेतका कुराहरु खुलाईएको पाईन्छ । निजलाई पदोन्नतीको लागि अंक प्रदान गरेको तालीम कुनै खास श्रेणीमा कार्यरत कर्मचारीका लागि लक्षित गरी बहुवा प्रयोजन समेत स्पष्ट गरी तालीम दिने संस्थाले तालीम कार्यक्रम तर्जुमा गरी तालीम दिएको भन्ने देखिन आउँदैन । कुनै खास तह वा श्रेणीमा कार्यरत कर्मचारीलाई बहुवा प्रयोजनका लागि आयोजित सेवाकालीन तालीम घोषित गरी तालीम नदिएसम्म उक्त नियमको प्रयोजनका लागि सेवाकालीन तालीम मान्न सकिने देखिन्छ । त्यसको अतिरिक्त विवादित तालीमलाई उपरोक्त तालीमको स्तर, अवधि र नियमको प्रयोजन अनुरूप सेवासँग सम्बन्धित भनी कुनै कानूनी निकायबाट प्रमाणित गरिएको पनि देखिन्छ । यसरी नियमावली बमोजिम बहुवाको प्रयोजनका लागि तोकिए बमोजिम तालीम प्राप्त भएको

भन्ने औपचारिक आधारहरु खडा नभएसम्म कर्मचारीले लिएको जुनसुकै तालीम बहुवाको प्रयोजनको लागि स्वतः मूल्यांकनयोग्य हुन्छ भन्न मिल्दैन । सेवाकालीन तालिममा भाग लिन कानूनी प्रावधान बमोजिम मनोनयन भएको हुनु पर्ने र तालीमको अंक गणना गर्दा जुन श्रेणीमा छुट्टा तालीमको लागि मनोनयन भएको हो, सो अंक सोही श्रेणीको लागि मात्र गणना गरिने भन्ने कानूनी व्यवस्था हुनाले हरेक पदिय श्रेणीमा लक्षित राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई सो सेवाकालीन तालिम दिने भन्ने ऐनको मनसाय रहेको देखिन्छ ।

सेवाकालीन तालिम कर्मचारीको कार्य दक्षता अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनार्थ निश्चित अवधिमा लक्षित कर्मचारीलाई तहगत रुपमा तोकिएको निकायले दिईने तालिम हुँदा यस्तो तालिम अगाडि पनि नभएको र पछि हुने सम्भावना पनि कम रहेको भन्न मिल्ने देखिदैन । प्रकाश दर्नालले लिएको भनिएको तालिम राष्ट्रिय अभिलेखालयद्वारा युनेस्को पार्टिसिपेन्ट्स प्रोग्राम अन्तर्गत सञ्चालित “लिपि तालिम” भन्ने देखिँदा त्यस्तो तालिम सम्बन्धित सेवाको लागि उपयोगी नै हुने देखिए तापनि निजामती सेवा ऐन र नियमावली बमोजिमको बहुवाको लागि अंक प्राप्त गर्ने सेवाकालीन तालिम भन्न मिल्ने देखिएन । विपक्षी प्रकाश दर्नालले लिएको तालिम कुन दर्जाका कर्मचारीका लागि लक्षित तालीम हो

भन्ने खुलेको पनि पाईएन । निजलाई सम्बन्धित सेवाका राजपत्रांकित तृतीय श्रेणीका राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिईने सेवाकालीन तालीममा भाग लिन कानून बमोजिमको प्रकृया पुऱ्याई मनोनयन गरिएको भन्ने पनि देखिन नआएको स्थितमा पुरातत्वसँग सम्बन्धित तालीममा सहभागी भएको कारणले दिएको सहभागिताको प्रमाण पत्रलाई सेवाकालीन तालिम सरह ठानी वहुवाको प्रयोजनको लागि अंक प्रदान गर्न मिल्ने देखिएन ।

लोकसेवा आयोग (तथ्यांक तथा प्रकाशन शाखा) को २०६१।८।३० को वुलेटिनमा प्रकाशित वहुवा सूचना नं. ४३/०६१/६२ को वुलेटिनमा प्रकाशित वहुवा सूचना नं. ४३/०६१/६२ तथा २०६१।१०।२९ मा प्रकाशित पदसंख्या संशोधन गरिएको सूचनामा उल्लेखित नेपाल शिक्षा सेवा, पुरातत्व समूह, राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणीको रिक्त ४ पदमा वहुवाको लागि ९ जना उम्मेदवारहरु मध्ये योग्यता क्रम नं. १ देखि ४ सम्म परेका क्रमशः भेष नारायण दाहाल, प्रकाश दर्नाल, राजेश माथेमा नेपाली र हिरण्यस्वरानन्द वैद्यलाई वहुवाको सिफारिस गरेको देखियो । उक्त सिफारिसको योग्यताक्रमको छैटौं नम्बरमा निवेदक भरतराज रावतको नाम उल्लेख भएको समेत पाईयो । योग्यताक्रमको दोश्रो नम्बरमा परेका विपक्षी प्रकाश दर्नालले कूल जम्मा ९६.५५०० अंक प्राप्त गरेको देखियो

भने निवेदकले कूल ९५.७००० अंक प्राप्त गरेको पाईयो । निवेदकको वहुवा सम्बन्धी फायल हेर्दा नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, जावलाखेल ललितपुरले प्रदान गरेको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपिमा २०५७।१०।१० गते देखि २०५७।११।२५ गते सम्म श्री ५ को सरकारको रा.प. तृतीय श्रेणीका प्राविधिक अधिकृतहरुका लागि संचालित “आयोजनाको योजना” विषयक प्रशिक्षण कार्यक्रममा भाग लिई प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण भएको भन्ने उल्लेख भएको देखियो । निवेदकले लिएको उक्त तालिम लक्षित कर्मचारीलाई दिएको भन्ने देखिएको, त्यसमा निवेदकले प्रथम श्रेणी प्राप्त गरेको र निवेदक सो तालिमको मनोनयनमा नपरेको भन्ने विपक्षीको जिकिर समेत नरहेको स्थितमा निवेदकले लिएको सो तालीम सेवाकालीन नभई अन्यथा हो भन्न मिल्ने देखिएन । विपक्षी प्रकाश दर्नाललाई वहुवा समितिले तालिम वापत अंक दिएको नमिल्ने भए पछि निजले प्राप्त गरेको कूल अंक ९६.५५०० बाट तालिम वापतको भनिएको अंक १.५ घटाउँदा जम्मा ९५.०५०० अंक कायम हुने देखियो । यसबाट विपक्षी प्रकाश दर्नालले प्राप्त गरेको अंक निवेदकले प्राप्त गरेको ९५.७००० अंक भन्दा घटी देखिन आएको र उक्त अंक वहुवा सूचीमा समावेश अन्य उम्मेदवारहरुको भन्दा पनि कम भएको देखिन आउँछ ।

जहाँसम्म २०६४।१०।२७ को बहुवा समितिको निर्णयानुसार निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा २४घ.१ बमोजिम २०६४।१०।१ देखि माथिल्लो श्रेणीको पदमा जेष्ठता कायम हुने गरी संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्ययन मन्त्रालय, बहुवा समितिको सचिवालयले निवेदकको नाम समेत समावेश गरी २०६४।१०।२८ मा बहुवाको सूचना प्रकाशित गरेको भन्ने प्रश्न छ, निवेदकले सो बहुवा अनुरूप नियुक्ति पत्र लिएको भन्ने देखिन नआएको र प्रस्तुत निवेदनमा उल्लेखित बहुवा प्रकृया बमोजिम बहुवा हुने कर्मचारीले बहुवा भएको पदमा रही सो पद अनुरूप सबै कामकाज र अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने अवस्था रहेको र उपरोक्त दफा २४घ.१ बमोजिम भएको बहुवा अन्तर्गत बहुवा पाउने कर्मचारीले बहुवा हुनु पूर्वको पदकै काम निरन्तर गर्नुपर्ने हुनाले पदीय जिम्मेवारी र वृत्ति विकासको हिसावले भिन्न अवस्थाहरु कानूनले नै सिर्जना गरेको अवस्थामा निवेदकको प्रस्तुत निवेदन परेपछि कारवाही विचाराधीन रहँदाका अवस्थामा बीचमा अन्य प्रकृया अन्तर्गत बहुवाको सूचना प्रकाशित गरेको मात्र कुराले प्रस्तुत निवेदनमा निवेदकले गरेको माग दावीमा विचार गर्न नपर्ने भन्न मिल्दैन । वस्तुतः उपरोक्त विभिन्न बहुवा प्रकृया निर्धारित रहेछ भने आफ्नो वृत्ति विकासको अवसरको हिसावले कुनै खास बहुवा प्रकृयाबाट बहुवा हुन रोज्ने

सम्बन्धित कर्मचारीको हकको पनि विषय बन्छ । प्रस्तुत निवेदनको माग दावीलाई निवेदकले पछिल्लो बहुवा सूचना स्वीकार गरी परित्याग गरेको भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिने कुनै अवस्था प्रस्तुत मुद्दामा विद्यमान नभएको हुँदा प्रस्तुत मुद्दाको रोहमा उपचार पाउने निवेदकको हक कुनै रूपमा प्रभावित हुनसक्ने देखिएन ।

अतः माथि विवेचना गरिए अनुसार विपक्षी प्रकाश दर्नाललाई तालिमकै अंकको कारणबाट बहुवा गर्न सिफारिस गरिएको २०६२।३।१७ को बहुवा समितिको निर्णय मिलेको नदेखिएकोले सो बहुवाको सिफारिसको निर्णय र सोको आधारमा भए गरेका सम्पूर्ण काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । निवेदकको माग बमोजिम निवेदकलाई बहुवा सिफारिस गरी नियुक्ति दिनु भनी बहुवा समिति सामान्य प्रशासन मन्त्रालय समेतका नाममा परमादेशको आदेश पनि जारी हुने ।

४. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री अनुपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद
शाह

संवत् २०६३ सालको रि.नं. ८१०

आदेश मिति: २०६४।१०।२०।१

विषय :- उत्प्रेषण ।

निवेदक पक्ष: उषा राजभण्डारी

विरुद्ध

प्रत्यर्थी विपक्षी: नेपाल वायुसेवा निगम,
केन्द्रीय कार्यालय, न्यूरोड समेत

रिट निवेदिकालाई प्रत्यर्थी नेपाल वायुसेवा निगमको मलेसिया क्वालालम्पुर स्थित स्टेशन म्यानेजरमा २०६२।४।१ देखि २ वर्षको लागि आवश्यक कार्य सम्पादन शर्त एवं आय प्रगति लक्ष्यसमेत तोक्यी सरुवा पदस्थापन गरेकोमा विवाद देखिदैन । अर्थात् निजको पदस्थापन सरुवा पत्रमै “ Your tenure will be for a period of two years from the date of joining to the assigned. If your performance is not found satisfactory, the management can call you back at anytime ”भनी उल्लेख भएको देखिन्छ । मिति २०६३।९।१५ मा कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिकमा क्वालालम्पुर स्टेशनवाट काठमाडौं आउने उडानमा देखिएको Baggage Discrepancies वारेमा समाचार प्रकाशित भएपश्चात सोको यर्थाथ छानवीन गर्न कै लागि प्रत्यर्थी नेपाल सरकार, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मंत्रालयले मिति ०६३।९।१५ मा सोही मंत्रालयको सहसचिवको संयोजकत्वमा ३ सदस्यीय कार्यदल गठन भै उक्त कार्यदलले मलेसियाको स्टेशन म्यानेजर समेतको उक्त कार्यमा दोष रहेको औल्याउँदै निजलाई

तत्काल केन्द्रमा सरुवा गर्न र सो ठाउँमा योग्य र इमान्दारी कर्मचारी पदस्थापन गर्न आफ्नो सुभावा सहितको प्रतिवेदनको वुँदा नं.१८ मा उल्लेख गरी मिति ०६३।९।२।२९ मा पेश गरेनुसार निज रिट निवेदिकालाई प्रत्यर्थी निगमको काठमाडौं स्थित प्रधान कार्यालय, वाणिज्य विभागमा सरुवा गरेको अवस्था देखियो । सो Baggage Discrepancies Damage को वारेमा यी रिट निवेदिकालाई समेत मौकैमा अवगत भै निजले सो वारेमा विस्तृत विवरणहरु उल्लेख गरी प्रत्यर्थी निगमलाई पत्र समेत प्रेषित गरेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा यी रिट निवेदिकाको निवेदन जिकीर सत्य प्रतितलायक देखिन आउँदैन ।

अतः निवेदिकालाई सरुवा गरेको कार्य नेपाल वायुसेवा निगम कर्मचारी विनियमावली २०५८ को विनियम ४० को विपरीत २ वर्ष पुगनु अगावै सरुवा गरिएकोले वदर गरी पाउँ भन्ने माग दावी लिएको देखिए तापनि निजलाई प्रत्यर्थी निगमको मलेसिया क्वालालम्पुर स्थित स्टेशन मेनेजर पदमा सरुवा पदस्थापन गर्दाको पत्रमा नै कार्य सन्तोषजन नभए तोकिएको समयवधि अगावै फिर्ता गर्न सकिने व्यहोरा उल्लेख भै रहेको अवस्थामा सो भन्दाअगावै सरुवा गर्न नपाइनेभनी अर्थ गर्न नमिल्ने भई निजलाई निगमको काठमाण्डौं स्थित केन्द्रीय कार्यालय अर्न्तगतको वाणिज्य विभागमा फिर्ता गर्ने पत्रमा कुनै आरोप समेत उल्लेख गरेको

नदेखिदा सो सरुवालाई दण्डनीय सरुवा (Punitive transfer) भन्न नमिल्ने भई सो सरुवा पदस्थापन पत्र नै शर्तयुक्त रही सोको आधारमा प्रत्यर्थी नेपाल वायु सेवा निगमले यी रिट निवेदकलाई सरुवा गरेको देखिदा सो सरुवा पत्रले निजको कुनै पनि संवैधानिक एवं कानूनी हक अधिकारमा हनन भएको नदेखिदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

५. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री राम प्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
सम्बत २०६० सालको रिट नं.---३४७९
आदेश मिति: २०६४।९।१३।६

विषय :- उत्प्रेषणयुक्त परमादेश जारी गरी पाउँ ।

निवेदक: पार्वती देवी पन्त
विरुद्ध

विपक्षी:सेती महाकाली धान चामल कम्पनी
सम्पर्क कार्यालय, कैलाली, धनगढी
समेत

निवेदक दिपकबहादुर थापा कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको मिति २०५९।७।१३ को पत्रानुसार कम्पनी ऐन, २०२९ को दफा ११९ बमोजिम कम्पनी लिक्वीडेशन सम्बन्धी सम्पूर्ण काम कारवाही गर्ने गरी लिक्वीडेट

नियुक्त भएको देखिन्छ । निजलाई दिएको लिक्वीडेटर नियुक्तीको पत्र र कानून अनुसार पनि निजले आफूलाई प्राप्त लिक्वीडेटरको अधिकार अरुलाई प्रत्यायोजित (delegate) गर्न पाउने देखिदैन । लिक्वीडेटर नियुक्ती गर्ने कानूनले अधिकार पाएको निकाय वा व्यक्तिले मात्र निजलाई दिएको अधिकार फिर्ता लिई त्यो अधिकार अर्कोलाई प्रत्यायोजित (delegate) गर्न सक्छ । यसमा प्राप्त फायलबाट कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयको मिति २०५९।७।१३ को निर्णय अनुसार दिपकबहादुर थापालाई लिक्वीडेटरको हैसियतले काम गर्न दिएको अधिकार फिर्ता लिएको वा भरत वास्कोटालाई प्रत्यायोजन (delegation) गरिएको भन्ने देखिएन ।

निवेदकले मिति २०५९।४।१ देखि लागु हुने गरी राजीनामा दिएको व्यक्तिले मिति २०६०।१।१६ मा विगो भराई पाउन निवेदन दिने हक प्राप्त गर्न सक्दैन, राजीनामा दिएको व्यक्तिले दिएको निवेदनको आधारमा विगो भरी भराउको कारवाही अगाडि बढाउने कार्य गैर कानूनी र कानून विपरीत हुन्छ भन्ने निवेदकको निवेदन जिकिर देखिन्छ । सो सम्बन्धमा राजीनामा दिँदा राजीनामा दिने व्यक्तिले आफ्नो अधिकार प्रयोग गर्नबाट वञ्चित हुँदैन । अधिकार प्रयोगबाट वञ्चित हुनको लागि उसको राजीनामा विधिवत् तोकिएका अधिकारीबाट स्वीकृत भएको हुनुपर्दछ ।

राजीनामा भनेको कुनै सार्वजनिक पदमा कुनै व्यक्तिले त्यस्तो पदमा सार्वजनिक पद धारण गरेर बस्न नचाहेकोले त्यसबाट मुक्ति पाउनको लागि निवेदन गरेको व्यहोरा भन्ने जनाउँछ । प्रत्येक सार्वजनिक कार्यालयमा पदसोपान (Hierarchy) हुन्छ । प्रत्येक कार्यालयमा विभिन्न अधिकार प्राप्त व्यक्तिहरु हुन्छन । तोकिएको व्यक्तिले तोकिएको काम मात्र गर्न सक्दछ । राजीनामा स्वीकृति जो पायो उसैले गर्न सक्दैन । तोकिएको व्यक्ति वा निकाय वा जसले नियुक्ति दिएको उसैले मात्र राजीनामा स्वीकृत गर्न सक्दछ । तोकिएको व्यक्तिबाट राजीनामा स्वीकृत भई राजीनामा स्वीकृत भएको विधिवत जानकारी पाएपछि मात्र राजीनामा स्वीकृत भएको मानिन्छ । राजीनामा स्वीकृत भएपछि राजीनामा स्वीकृत भएको मिति पछि राजीनामा दिने व्यक्तिले गरेका कामको बारेमा अधिकार वा हकद्वाराको प्रश्न खडा हुन्छ । तर राजीनामा स्वीकृती नहुँदा सम्म त्यस्तो प्रश्न खडा हुन सक्तैन । प्रस्तुत निवेदनको सम्बन्धमा दिपकबहादुर थापाको राजीनामा मिति २०५९।४।१९ देखी लागु हुने गरी स्वीकृत भएपनि मिति २०६०।५।१२ गते मात्र दिपकबहादुर थापाको राजीनामा स्वीकृत भएको देखियो । मिति २०६०।५।१२ को निर्णय अनुसार स्वीकृति भएको भन्ने संलग्न मिति २०६०।९।२२ को पत्रबाट देखिन्छ । निवेदकले दिपकबहादुर थापाको मिति

२०६०।९।१६ को भरीभराउको सम्बन्धको निवेदनको सम्बन्धमा अधिकारक्षेत्रको प्रश्न उठाएको देखिन्छ । राजीनामा जुन मितिमा दिएपनि मिति २०६०।५।१२ मा मात्र दिपकबहादुर थापाको राजीनामा स्वीकृतको भएको हुँदा De facto Doctrine अनुसार पनि राजीनामा स्वीकृत हुनु भन्दा अगाडिको दिपक बहादुर थापाको मिति २०६०।९।१६ को दरखास्त अधिकार क्षेत्र भित्रको दरखास्त मानिन्छ, यसमा विवाद हुन सक्दैन । अधिकार सम्पन्न व्यक्तिको दरखास्तबाट शुरु भएको कारवाई वैध (Valid) हुन्छ ।

तामेली जगाई विगो भराई पाउँ भनी परेको दरखास्त मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको महलको ४२(२) नं.को हदम्याद नाघी परेको भन्ने निवेदन जिकिर देखिन्छ । दण्ड सजायको महलको ४२(२) नं.को हदम्याद भनेको अन्तिम फैसला भएका मितिले भरी भराउको लागि पहिलो दरखास्त पर्नु पर्ने हदम्याद हो । ४२(१) नं.को दोश्रो प्रकारणको शुरुवात (Opening)मा नै विगो भरी पाउने गरी अखिरी फैसला भएको मितिले तीन वर्ष भित्र दरखास्त दिनपर्ने भन्ने छ । ४२ नं.मा म्याद नाघी दरखास्त परेमा वा म्याद भित्र दरखास्त दिएपनि अड्डाबाट दिएको तारीख गुजारी बस्यो भने विगो भरी भराउ हुन सक्तैन भन्ने पनि व्यवस्था भएको देखिन्छ ।

विपक्षी सेती महाकाली धान चामल निर्यात कम्पनी सम्पर्क कार्यालय धनगढी

कैलालीको तर्फबाट प्रस्तुत रिट निवेदनमा सरकारी लिक्वीडेटरबाट परेको लिखित जवाफमा प्रतिवादी चित्रराज पन्तले कम्पनीलाई रु.१७,१०,५६०।५९ रकम बुझाउन पर्ने ठहरी कैलाली जिल्ला अदालतबाट मिति २०४६।११।१७ मा र पुनरावेदन अदालत दिपायलबाट मिति २०५०।०८।७ मा सदर फैसला भएको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला अन्तिम भएर बसेको देखिन्छ । दण्ड सजायको महलको ४२ नं.को प्रयोजनको लागि भरी भराउको दरखास्त दिने ३ वर्षे हदम्याद मिति २०५०।०८।७ बाट शुरु भएको मान्न पर्छ । उक्त मुद्दाका वादी र प्रस्तुत निवेदनका निवेदकले विपक्षीबाट भरी भराउको लागि मिति २०५३।७।२२ गते जिल्ला अदालतमा दरखास्त दर्ता गरेको भन्ने लिखित जवाफबाट देखिन्छ । मिति २०५०।०८।७ मा अन्तिम फैसला भएपछि मिति २०५३।७।२२ मा भरी भराउको लागि परेको दरखास्त दण्ड सजायको महलको ४२ नं.को हदम्याद भित्रै परेको भन्नेमा विवाद भएन । कानूनको म्याद भित्र परेको दरखास्त अनुरूप कारवाई अगाडि बढाउँदा भराई लिन पाउने ठहर भएको प्रतिवादी चित्रराज पन्तको सम्पूर्ण सम्पत्ति बैंकमा रोक्का रहेको कारण त्यतिबेला भरी भराउ हुन नसकेको र रोक्का भएको जाय जेथा फुकुवा भएको बखत वा अन्य सम्पत्ति देखाएमा असुल गरिदिने भनी

मिति २०५४।६।१० मा भएको निर्णय दरखास्त म्याद भित्र परेका कारणले नै हो । दरखास्त म्याद नाघी परेको भए त्यही अनुरूपको आदेश हुने थियो । तामेलीमा राखेकोमा मिति २०६०।१।१६ को निवेदनबाट चित्रराज पन्तको सम्पत्ती फुकुवा गरी पत्नीले नामसारी गरेको पत्ता लगाई आफ्नो मिति २०५३।७।२२ को दरखास्तलाई जगाएको सम्म मात्र हो । तसर्थ दण्ड सजायको ४२ नं.को ३ वर्षे हदम्याद नाघी दरखास्त परेकोमा पनि कारवाही भएको भन्ने निवेदन जिकिर भुट्टा देखियो ।

प्रस्तुत निवेदनसँग सम्बन्धित मुल मुद्दा मिति २०५०।०८।७ मा पुनरावेदन अदालतबाट फैसला भएको देखियो । मिति २०५०।०८।७ मा दावी पुग्ने ठहरी अन्तिम भएको फैसला आज मिति २०६४।९।१३ गते सम्म पनि कार्यान्वयन हुन सकेको देखिएन । हार्ने पक्षले जित्ने पक्षलाई फैसला कार्यान्वयन हुन नदिन कति दाउपेच र हैरान गर्छ भन्ने कुराको प्रस्तुत निवेदन नै एउट प्रमाण हो । २०५० सालमा अन्तिम भएको फैसला कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नु त कता कता अब संविधानको मौलिक हकको धाराहरु उल्लेख गरी यस अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र गुहार्न आएको देखिन्छ । यस्तो देख्दा देख्दै पनि हामी चुप लागि बस्ने हो भने हामीले हाम्रो संवैधानिक कर्तव्य पूरा नगरेको मानिन्छ । फैसला कार्यान्वयन विरुद्ध संविधानको धारा २३ र

८८(२) बमोजिम निवेदन पर्नु र आज यो रिट निवेदन खारेज भएबाट हाम्रो न्याय प्रणाली खास गरी फैसला कार्यान्वयन कति कठिन र कति ढिलो छ भन्ने त छँदैछ कठिन र ढिलोको साथ साथै हाम्रो न्याय प्रणाली र कानूनी व्यवस्था जित्ने पक्षलाई जित्नेको फैसला कार्यान्वयन गरी भरी भराउ गर्न ठूलो बाधा अड्चन सामना गर्नुपर्ने र हार्ने पक्षले जित्ने पक्षलाई फैसला कार्यान्वयन हुन नदिन सजीलैसँग बाधाहरु र समस्याहरु (Hurdles र Problems) सिर्जना गरी फैसला कार्यान्वयन हुन नदिन कती सरल छ भन्ने प्रमाणीत गर्दछ । न्याय संपादनको लक्ष्य छिटो न्याय अर्थात Speedy Justice हो । लक्ष्य अर्थात Speedy Justice मा पुग्ने माध्यम दण्ड सजायको ४२ नं. लगायत कानूनहरु हुन । अर्को शब्दमा भन्नु पर्दा Ends अथवा Out put (नतिजा) चाँहि छिटो न्याय (Speedy Justice) र माध्यम (Means) चाँहि कानूनहरु हुन । हामी नियम उन्मुख (Regulation Oriented) मात्रै होइन नतिजा उन्मुख (Output oriented) हुनुपर्छ । त्यस्तो लक्ष्य प्राप्तमा यदि कानून बाधक छन् भने त्यस्ता बाधाहरु हटाउनु पर्छ । तब लक्ष्य प्राप्त हुन्छ । त्यसैले यसमा देहाय बमोजिम निर्देशात्मक आदेश समेत जारी गरिएको छ ।

Justice delayed is justice denied भन्ने धेरै पुरानो न्यायको मान्य सिद्धान्त हो । न्याय ढिलो हुनु हुँदैन न्याय ढिलो हुँदा

मुद्दाको पक्षहरुले न्याय प्राप्त गर्न सक्दैनन र न्याय पाइहाले पनि ठूलो खर्च र ठूलो कष्टका साथ मात्र न्याय प्राप्त हुनजान्छ । न्याय छिटो, छरितो र शुलभ हुनु पर्दछ । प्रत्येक नागरिकको Right to speedy justice मौलिक हक नै हो । छिटो न्याय प्रदान गर्ने राज्यको कर्तव्य हो । यी कर्तव्यहरु विभिन्न सम्झौता (Convention) र अन्य घोषणा (Declaration) हरुबाट पनि देखिन्छ । न्याय पाउने भन्नाले अदालतले “वादी दावी बमोजिम भराई लिन पाउने ठहर्छ वा वादी दावी पुग्ने ठहर्छ” भनी फैसला गर्ने मात्र होइन । अदालतले आफूले गरेको फैसला सजीलो सँग कार्यान्वयन पनि गरी दिनु पर्छ । फैसला गर्ने तर कार्यान्वयन नगर्ने अचकल्टो फैसला संविधान र कानूनको न्याय छिटो, छरितो र शुलभ हुने व्यवस्था विपरीत हो ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ११२ मा मुलुकको न्याय प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रधान न्यायाधीश जिम्मेवार हुने भन्ने व्यवस्था भएको र धारा १०२(२) मा नेपालका सबै अदालत र न्यायीक निकायहरु यस अदालतको मातहतमा हुने व्यवस्था भएको हुँदा फैसला कार्यान्वयनमा मुद्दाको पक्षहरुले भोग्न परेको समस्यालाई देखेको सर्वोच्च अदालत (Apex Court) भएको नाताले यस अदालतले आँखा चिम्लेर बस्न सक्दैन । हाम्रो कानूनी व्यवस्था खास गरी मुलुकी ऐन, दण्ड

सजायको महलको ४२ नं. लगायत ४३, ४४, ४५, ४६ नं. आदिको वर्तमान व्यवस्थाको कारण जित्ने पक्षलाई फैसला कार्यान्वयन गरी पाउने कठोर र हार्ने पक्षलाई फैसला कार्यान्वयनमा विभिन्न बाधा (Hurdles) हरु खडा गर्न सरल भएको हो । तैपनि त्यसतर्फ यस अदालत तथा कार्यपालिका वा कानून आयोग वा व्यवस्थापिका कसैको पनि ध्यान गएको देखिदैन ।

साधारणतया शुरुवाट उठान भएको मुद्दा यस अदालतबाट अन्तिम हुन ६-८ वर्ष लाग्ने र ६-८ वर्ष लगाएर वादी दावी पुग्ने ठहर भएपछि अब भरी भराउ गर्न अर्को ४-५ वर्ष लाग्ने गरेको देखिन्छ । भरी भराउ सम्बन्धी दण्ड सजायको ४२ नं.को वर्तमान व्यवस्थाले एउटा मुद्दामा वादीले २ पटक मुद्दा लड्न पर्ने हुन गएको देखिन्छ । एक पटक दावी प्रमाणित गर्न फिरादीको रुपमा र अर्को पटक दावी पुग्ने ठहर भएको फैसला कार्यान्वयन गर्ने दरखास्तवालाको रुपमा । वादी आफैले प्रतिवादीको जेथा सम्पत्ती खोजी पत्ता लगाई देखाई दिए मात्र अदालतले भराई दिने वर्तमान व्यवस्थाले गर्दा वादीले विभिन्न व्यवधानहरु सामना गर्न परेको हो । यसमा अदालतको कुनै भूमिका किन नहुने ? फैसला कार्यान्वयन गर्ने काममा अदालत कसरी पन्छिन सक्छ ?

भरी भराउका सम्बन्धमा दण्ड सजायको महलको ४२ नं.मा दावी पुग्ने ठहर भएको वादीलाई भरी भराउ गरी

फैसला कार्यान्वयन गर्न विभिन्न बन्धनयुक्त प्रावधानहरु भएको देखिन्छ । ती हटाउन जरुरी छ । भरी पाउने ठहर भएको अन्तिम फैसला भएपछि वादीले भरी पाउने दरखास्त हाल्ने पर्ने व्यवस्था, यस्तो दरखास्त हाल्न अन्तिम फैसला भएको मितिले ३ वर्ष सम्मको लामो हदम्यादको व्यवस्था, दरखास्त हाले पछि हार्नेको नाममा पुन म्याद जारी गर्ने व्यवस्था, भराई लिन पाउने जित्ने पक्ष आफैले विपक्षीको जायजात समेत देखाई दिन पर्ने व्यवस्था, विगो नतिरे लेनदेन व्यवहारको महलको १९ नं. बमोजिम कैद गराउन चाहँदा वादीले नै सिधा खर्च भर्नु पर्ने आदि वर्तमान व्यवस्थाहरु कानूनी शासनको अवधारणा छिटो न्याय पाउने र निर्णयको पहुँच अर्थात (Right to speedy justice and Access to justice) को मान्य सिद्धान्तको विपरीत हो

अदालतमा वादी प्रतिवादी भएर ठूलो रकम कानूनी खर्च लगाई लामो समय मुद्दा लड्नुको उद्देश्यनै दावी पुग्ने ठहर भएको फैसला कार्यान्वयन गर्नको लागि हो । सिद्धान्तको लागि मात्र शायद देवानी मुद्दा लड्न र अदालतबाट दावी पुग्ने ठहर्छ भनाउन मात्र कसैले मुद्दा गर्दैन । फैसलाको छिटो, सरल र प्रभावकारी कार्यान्वयन नै न्यायपालिका र न्याय प्रदान गर्ने अदालतको उद्देश्य (Motto) हुनु पर्दछ । मुद्दा जित्ने पक्षको चाहाना, आकांक्षा र उद्देश्य नै यही हो र मुद्दा जित्ने पक्षको यो हक समेत हो ।

ठहर खण्डमा वादी दावी पुग्ने ठहर्छ भन्ने मात्र अदालतको उत्तरदायित्व होइन तर वर्तमान कानूनी व्यवस्थाले अदालतलाई मुद्दा फैसला गरिदिने काममा सम्म मात्र जिम्मेवार बनाएको देखिन्छ । फैसला कार्यान्वयनमा जिम्मेवार बनाएको देखिँदैन । अदालत आफैले गरेको फैसला कार्यान्वयन हुन सकोस नसकोस वर्तमान कानूनी व्यवस्थाले फैसला कार्यान्वयन अदालतको सरोकारको विषय बनाएको देखिँदैन ।

फैसलाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि पुनरावेदन अदालतबाट वा यस अदालतबाट अन्तिम फैसला भएपछि दण्ड सजायको महलको ४२ नं.को वर्तमान व्यवस्थाको बदलामा संशोधन गरी पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाटै फैसला अन्तिम भए पछि वादी प्रतिवादी दुवैलाई शुरु अदालतमा हाजिर हुन पठाउने कानूनी व्यवस्था, वादीले भरी भराउको दरखास्त हाल्ला भनी अदालतले मुद्दा पाली ३ वर्ष कुर्नु नपर्ने व्यवस्था, पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट मुद्दा अन्तिम भएपछि तोकिएको म्याद भित्र हाजिर हुन आएपछि जित्ने वादी भरी भराउ गर्न चाहन्छ चाहँदैन अदालतले वादीलाई कागज गराई भरी भराउ गर्न चाहँदैन भन्छ भन्ने मुद्दा त्यसै दिन अन्त्य गर्ने र भरी भराउ गर्न चाहन्छु भनि कागज गर्छ भने चाँडो भराउने कार्य तुरुन्त अगाडि बढाउने कानूनी व्यवस्था हुनु पर्दछ । वर्तमान व्यवस्था अनुसार मुद्दा जित्ने वादीले

भरी भराउ गरी पाउँ भनी दरखास्त हाली तारेखमा बस्छु भनी कागज गर्नुपर्ने मात्र होइन हार्ने प्रतिवादीको जेथा समेत वादीले नै देखाई दिएमा मात्र अदालतले भराउने कुराको कागज गर्नुपर्ने व्यवस्था भएको छ । वादीलाई अर्को पक्षको अर्थात् विपक्षीको जेथा कहाँ कहाँ छ, कहाँ लुकाएको छ कसरी थाहा हुन्छ ? उसले कसरी पत्ता लगाउन सक्छ ? वादीले मालपोत कार्यालय लगायत सरकारी कार्यालय र बैंकमा प्रवेश गरी कसरी प्रतिवादीको जग्गा जमीन बैंक मौज्जात पत्ता लगाउन सक्छ ? यस्तो पनि न्याय हो ? तसर्थ वादीले नै प्रतिवादीको जेथा देखाई दिनु पर्ने अनि मात्र अदालतले भराउने यस्तो विवेकहीन व्यवस्थाको बदला अदालतले हार्ने पक्षलाई कागज गराई निजको जेथा कहाँ कहाँ छ,, कति छ, उसैले नै Under Oath खुलाउन पर्ने यदि नखुलाएको र लुकाएमा पछि पत्तालागेमा जहिले सुकै पनि भरी भराउ गर्न सक्ने गरी उसैबाट खुलाउने कानूनी व्यवस्था तथा शुरुमा जेथा नदेखाउने तर पछि जब लेनदेन व्यवहारको महलको १९ नं.को व्यवस्था कार्यान्वयन (Activate) गरी पाउँ भनी वादीको निवेदन पर्छ तब लेनदेन व्यवहारको १९ नं.छल्न मात्र एउटा जिल्लाको वादीलाई अर्को जिल्लाको त्यो पनि मोही लागेको र संगोलको जग्गा देखाई दिने गरेकोपनि यस अदालतले देखिराखेको छ । नेपाल राज्यको न्यायीक शक्ति (judicial power) प्रयोग गरी

अधिकार सम्पन्न अदालतले वादी दावी पुग्ने भनी ठहर गरेको फैसला सरल तरीकाले कार्यान्वयन हुनु त कता कता हार्ने पक्षले छलछाम, जालसाज, ढाकछोप, चतुऱ्याई र वठ्याई गरी कार्यान्वयन नगरेपनि हुने र जित्ने पक्षले चाँहि जितेको भन्ने कागजी फैसला मात्र लिएर बस्ने वर्तमान दण्डसजायको महलको ४२ नं.लगायतका फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य नम्बरहरुको पनि माथि उल्लेखित आधारमा संशोधन हुन अत्यावश्यक देखिन्छ । तबमात्र यस अदालतले नेपालको अन्तरिम अविधान, २०६३ को धारा १०२(१) र (२) ले सुम्पेको संवैधानिक कर्तव्य पालना गरेको मानिन्छ ।

न्याय छिटो, छरितो र शुलभ भनेको अदालतले वादी दावी पुग्ने ठहर्छ भनी फैसला गर्ने मात्र होइन अदालतले आफैले गरेको फैसलाको छिटो, छरितो र शुलभ तरिकाले कार्यान्वयन गर्नु पनि हो । अदालतको फैसला कार्यान्वयन हुनै पर्छ । मुलुकी ऐन, अ.व.को ७६ नं. मा फिरादको ढाँचा दिइएको छ । उक्त ढाँचा अनुरूप पक्षले फिरादमा अड्डैबाट दिलाई भराई पाउँ भनी माग गर्दछ । अदालतले ठहर खण्डमा वादी दावी पुग्ने ठहरकोले भराई पाउने ठहर्छ भनी फैसला पनि गर्दछ । तर दण्ड सजायको ४२ नं.को वर्तमान व्यवस्था ठिक त्यसको विपरीत देखिन्छ । दण्ड सजायको ४२ नं.को वर्तमान व्यवस्था हेर्ने हो भने फैसला कार्यान्वयनमा अदालतले वादीलाई यस्तो

भनेको देखिन्छ:- “तिमिले भरी भराउको लागि दरखास्त हाल्यौ भने, जेथा तिमिले नै देखाई दियौ भने र प्रतिवादीले भरी भराउ गरी दिएन वा तिमिले प्रतिवादीको जेथा देखाई दिन सकेनौ भने म भराउन सक्तिन तर त्यस वापत लेनदेन व्यवहारको १९ नं.अनुसार गराउन चाह्यौ भने पनि सिधाखर्च समेत तिमिले नै आफ्नै खल्लीवाट दाखिल गर्नु भने तबमात्र कारवाही अगाडि बढाई दिन्छु ।” के यस्तो पनि न्याय हो ? वादीले प्रतिवादीको सम्पत्ति के छ, कहाँ छ, कति छ, कसरी देखाउन सक्दछ ? आफ्नो आदेश नमानेमा अवहेलनामा कैद समेत गर्न सक्ने कानूनी अधिकार सम्पन्न अदालत चाँहि चुप लागि बस्ने तर अधिकार विहिन सामान्य नागरिक वादीवाट चाँहि आफ्नो विपक्षीको सम्पत्ति कहाँ छ ? कति छ ? के छ ? यी कुरा खुलाउन सक्ला भनेर कसरी आशा गर्ने ?

दण्डसजायको ४२ नं.लेखिंदा नेपाल Police state थियो । त्यतिबेला वादीलाई यस्ता जिम्मा दिन मिला तर आजको कल्याणकारी राज्य (Welfare State) मा त्यसो गर्न मिल्दैन । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३४(क) मा राष्ट्रिय जीवनको सबै क्षेत्रमा न्यायपूर्ण व्यवस्था कायम गरी लोककल्याणकारी व्यवस्थाको अभिवृद्धि गर्ने राज्यको उद्देश्य उल्लेखित छ । कल्याणकारी राज्य (Welfare State) मा राज्यले नागरिकलाई

सेवा (Service) पनि प्रदान गर्दछ । फैसला कार्यान्वयन सेवा (Service) हो । सेवा अर्थात Service प्रदान गर्ने कार्यबाट राज्य पन्छिन सक्तैन । यस अदालतबाट न्याय छिटो प्रदान गर्न न्यायपालिकाको पञ्चवर्षिय रणनीतिक योजना लागू गरी यस वर्ष चौथो वर्षमा उक्त योजना लागू छ । उक्त योजनामा न्यायपालिकाको परिलक्ष्य, परिदृश्य र मूल्यहरू (Mission, Vision and Value) जस्ता कुरा उल्लेख भएपनि उक्त योजनाले फैसला कार्यान्वयनको समस्या र सुधारको उपायका बारेमा प्रभावकारी रूपले सम्बोधन (Address) गरेको देखिएन । उक्त योजनाले पनि फैसला गरे पछि अदालतको काम पुरा हुने फैसला कार्यान्वयनमा चाँहि पक्ष आफैले लाग्न पर्ने भन्ने वर्तमान व्यवस्थामा खासै सुधार गरेको देखिएन । यस अदालत नेपाली नागरिकहरूको न्याय सम्बन्धी अधिकारको गुठियार अर्थात Trustee of the Right to Justice of the People समेत भएको कारणले गर्दा हामीले आफ्नै सक्रियता (Initiative) मा ठोस कदम चाली फैसला कार्यान्वयन पीडित जनतालाई फैसला कार्यान्वयनमा राहत दिने व्यवस्था गरिदिनुपर्ने देखिन्छ । फैसला कार्यान्वयनमा हाम्रै सक्रियता (Initiative) मा सुधार कार्यक्रम शुरु गरी लोकतान्त्रीक नेपालका फैसला कार्यान्वयनबाट पीडित नागरिकहरूलाई न्यायपालिकाको तर्फबाट

छिटो, छरीतो र सुलभ फैसला कार्यान्वयनको उपहार हामीले दिनु पर्छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०२ को उपधारा (२) मा सबै अदालतहरू र न्यायीक निकायहरू सर्वोच्च अदालतको मातहतमा रहने भन्ने संवैधानिक व्यवस्था भएको छ । उक्त कारणले गर्दा कानून त्रुटी पूर्ण हुनुको कारण जित्ने पक्षलाई फैसला कार्यान्वयनमा ठूलो बाधा र समस्या (Hurdle and Problem) भोग्न परिरहेको र हार्ने पक्षले फैसला कार्यान्वयन सजिलैसँग हुन नदिने वर्तमान कानूनी व्यवस्थसँग यस अदालत परिचीत भई फैसला कार्यान्वयनमा बाधक वर्तमान व्यवस्था पहिचान हुँदा पनि यस अदालत चुप लागेर बस्न हुदैन । यस्तो व्यवस्थालाई यस अदालतले न्यायीक जानकारी (Judicial Notice) मा लिई फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धमा माथि उल्लेख गरिए अनुसार सजीलोसँग फैसला कार्यान्वयन हुन जेथा देखाउने जिम्मा वादीमा होइन प्रतिवादीमा सारी सुधार गर्न दण्ड सजायको महलको ४२ नं.लगायत अन्य नम्बरहरू समेत के के संशोधन गर्नुपर्छ अध्ययन गरी उल्लिखित कानूनमा के कस्तो संशोधन गर्न पर्ने हो सुभाब दिन देहायको तीन सदस्यीय समिति गठन गरिदिएको छ । अदालतले गरेको फैसला प्रभावकारी र सही ढङ्गले कार्यान्वयन हुन सक्ने व्यवस्था राज्यले गरीदिनु पर्ने र फैसला कार्यान्वयनमा अदालतको पनि

सुपरीवेक्षकीय भूमिका (Supervisory role) हुन पर्ने भनी Draft Universal Declaration on the Independence of Justice जसलाई Singhvi Declaration पनि भनिन्छ को धारा ३९ मा व्यवस्था भएको छ । धारा ३९ यसप्रकार छ :- “The state shall ensure the due and proper execution of orders and judgements of the Court; but supervision over the execution of orders and over the service or process shall be vested in the judiciary.” सो समितिले Singhvi Declaration लाई र फैसला कार्यान्वयनमा देखिएका कठिनाइलाई ध्यानमा राखी माथि उल्लेखित बुँदाको अलावा अन्य व्यवस्था समेत अध्ययन गरी मुद्दा जित्ने पक्षले नै सम्पत्ति देखाई दिनुपर्ने, लेनदेन व्यवहारको १९ नं. क्रियाशील गर्दा दण्ड सजायको ४२(२) नं.अनुसार सीधा खर्च वादीले भराउन पर्ने र लेनदेन व्यवहारको १९ नं. क्रियाशील गरेपछि फेरी विगो भराउन नपर्ने जस्ता अमिल्दो व्यवस्था हटाई जेथा लुकाएको भेटिएमा जहिले पनि भरी भराउ हुन सक्ने कानूनी व्यवस्था गर्दा हाने पक्षको के हक हनन हुन्छ ? यसलाई समेत अध्ययन गरी सरल र प्रभावकारी ढंगबाट फैसला कार्यान्वयन हुन मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको महलको ४२, ४३, ४४, ४५, ४६ नं. लगायत अन्य सम्बन्धित नम्बरमा के कस्तो संशोधन गर्न पर्छ त्यसको सुझाव दिने ।

समितिको गठन

रजिष्ट्रारले तोकेको सह-रजिष्ट्रार
सर्वोच्च अदालत - संयोजक
कानून न्याय तथा संसदीय
व्यवस्था मन्त्रालयको प्रतिनिधि - सदस्य
नेपाल वार एशोसिएशनको प्रतिनिधि - सदस्य

उल्लेखित समितिले काम शुरु गरेको मितिले ४ महिना भित्र काम सम्पन्न गरी सुझाव प्रतिवेदन फूलकोर्टमा पेश गर्ने । सम्माननीय प्रधान न्यायाधीशको जानकारीको लागि यो आदेशको एक प्रति सम्माननीय प्रधान न्यायाधीशलाई र आवश्यक कार्यार्थ रजिष्ट्रारलाई पनि उपलब्ध गराउने ।

६. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रकुमार
भण्डारी
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदर प्रसाद शर्मा
संवत् २०५९ सालको रिट नं. ३६७६
आदेश मिति: २०६४।८।४३

मुद्दा :- उत्प्रेषण परमादेश ।

निवेदक: मोहम्मद वागवान
विरुद्ध

विपक्षी: पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्ज
समेत

निवेदक वादी र प्रतिवादी विपक्षी साहेवजवा वागवान समेत भएको अंश मुद्दामा मिति २०५५।१।१५ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम भई वादीले दावी वमोजिम ४ भागको १ भाग अंश पाउने ठहरी फैसला भएपश्चात मेरो अंश हक मेट्न उद्देश्यले विपक्षी साहेवजवा वागवान र नानीमैया आपसमा मिली अधिल्लो मितिको रु.४,००,०००।- को कपाली तमसुक खडागरी सो को आधारमा मुद्दा गरी विगोभराइ पाउने ठहराइ भएको फैसला अनुसार मैले अंश पाउने ठहराएको प्रतिवादी साहेवजवा वागवान नाम दर्ताको जग्गा मध्येवाट मेरो भाग पर सारी विगो भराउनु पर्नेमा सो सम्पत्ति समेतवाट विगो भराउने गरी भएको पुनरावेदन अदालतको आदेश वदर गरी पाउ भन्ने निवेदन जीकिर भएको प्रस्तुत मुद्दामा एकाघर सगोल छदाको अवस्थामा घर व्यवहार चलाउन ऋण खाएको हुँदा लेनदेन मुद्दाको फैसला अनुसारको विगो ऋण खाँदा सगोलमा रहेका सवैवाट भराई दिने कानूनी व्यवस्था भएकाले निवेदक नजर मोहमद म साहेवजवा वागवान समेत संग सगोलमा रहदाको अवस्थाको ऋण हुँदा सवैले तिर्नु पर्ने हुँदा रिट खारेज हुनु पर्ने भन्ने विपक्षीको लिखित जवाफ व्यहोरा भएको पाइयो । यिनै

निवेदक नजर मोहमद वागवानले यिनै विपक्षी साहेवजवा वागवान समेत उपर मिति २०५५।१।१५ मा दायर गरेको दे.नं.१३६२ को अंश मुद्दामा वादी दावी वमोजिमअंश पाउने ठहरी बाँके जिल्ला अदालतवाट फैसला भएको देखिन्छ । सो मुद्दामा प्रतिवादी साहेवजवा वागवानले मिति २०५६।१।२४ मा प्रतिउत्तर फिराउदाको अवस्थामा आफूले विभिन्न व्यक्तिसंग ऋण लिएको वेहोरा सम्म उल्लेख भएको, यो व्यक्ति संग यो मितिमायति रकम लिएको छु भनी प्रष्ट रुपमा लेख्न सकेको देखिदैन । पछि तायदाती मार्गने आदेश पश्चात मात्र नानीमैया अधिकारीसंग मिति २०५३।१।२ मा रु.४,००,०००।- ऋण लिएको भनी फाँटवारीमा देखाएको देखिन्छ । उक्त कपाली तमसुकको लिखत मिति २०५३।१।२ मा भएको देखिन्छ । प्रतिवादी साहेव जवा वागवानले मिति २०५६।१।२४ मा अंश मुद्दामा प्रतिउत्तर फिराउदा मिति २०५३।१।२ मा लिएको ऋण रकमको वारेमा मौकामा उक्त व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिदैन । उक्त अंश मुद्दामा फैसला हुँदा प्रतिवादीले पेश गरेको ऋण रकमको हकमा पछि साहुको नालिस परेको वखत ठहरे वमोजिम हुने भन्ने सम्म उल्लेख छ । पैतृक सम्पत्ति यी निवेदकको दाजु वेचनको नाममा रहेको र बेचनको मृत्यु पश्चात सो सम्पत्ति विपक्षी साहेव जवा वागवानले आफ्नो नाममा नामसारी गराइ लिएको सम्म अवस्थामा यी

निवेदक वादी भै निज साहेवजवा समेत उपर अंशमा नालेश गरेको एकमात्र आधारमा साहेवजवा वागवानलाई घरको मूल व्यक्ति भनी मान्न मिल्ने स्थित देखिदैन । निवेदक तथा विपक्षी साहेवजवा नातामा देवर भाउजु अर्थात नजर महमदको दाइ वेचनको श्रीमती भएको, भाउजु साहेवजवाले रु.४,००,०००/- ऋण लिदाँको कारणमा दाईको काज कृया गर्न भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ । एक भाइको मृत्युको कामको निमित्त निजको श्रीमती एकलैले त्यति ठूलो रकम कर्जा लिएको कृयालाई घर व्यवहार मिलाउन लिएको भन्ने र भाउजु घरको मुख्य व्यक्ति हो भन्ने अरु प्रमाणवाट पुष्टी हुनु पर्ने हुन्छ । लेनदेनको ऋणको वारे उक्त अंश मुद्दाको प्रतिउत्तरमा मौकामा उल्लेख नभएको त्यसमा पनि ऋण रकम साहेवजवाले आफ्नो दाजुको श्रीमती अर्थात भाउजु नाताकी आफन्त व्यक्तिवाट लिएको देखिनाले लेनदेनको व्यवहारलाई अरु वढी संकास्पद बनाएको पाइन्छ । विपक्षी मध्येकी नानीमैया अधिकारीले साहेवजवा वागवान समेत उपर दायर गरेको लेनदेन मुद्दामा यी निवेदकलाई प्रतिवादी बनाएको नदेखिएको र उक्त लेनदेन मुद्दामा यी निवेदकलाई बुझेको र निज समेतवाट विगो भरी पाउने भनी फैसलामा उल्लेख भएको पनि देखिदैन । यी निवेदक वादीले मिति २०५६।१०।१७ को अंश मुद्दाको फैसला अनुसार वण्डा छुट्याइ चलन चलाई पाउ भनी दरखास्त दिए पश्चात मात्र

उक्त मुद्दालाई असर गर्नेगरी विपक्षी मध्येको नानीमैया अधिकारीले विगो भराइ पाउ भनी दरखास्त दिएको देखिएको छ ।

यस प्रकार माथि उल्लेखित कारणवाट साहेवजवा वागवानले लिएको ऋण रकम घर व्यवहार चलाउन लिएको र यी निवेदक नजर मोहमद समेतले खाएको स्पष्ट हुन नसकेको अवस्थामा निवेदकको अंश हक पर सारी लेनदेनको विगो भराउने गरेको वाके जिल्ला अदालतको आदेश बदरगरी सगोलमा रहेको अवस्थामा लागेको ऋणको दायित्व सबै अंशियारमा रहने भनी निवेदकले पाउने अंश समेतवाट विगो भराउने गरी निवेदकको अंश हकमा असर पर्ने गरी पुनरावेदन अदालतवाट भएको आदेश त्रुटीपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेश जारी गरी बदर गरी दिएको छ । अब निवेदकले अंश मुद्दाको फैसला अनुसार प्राप्त गर्ने अंश हकको सम्पत्ति परसारी लेनदेन मुद्दाको विगो असूल उपर तर्फ कारवाही चलाउनु भन्ने विपक्षीको नाममा परमादेश जारी हुने ।

७. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री शारदा श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री तपबहादुर मगर
संवत् २०६१ सालको दे.पु.नं.- ८३८०
फैसला मिति: २०६४।६।६।१

मुद्दा:- दाखेल दर्ता खिचोला मेटाई चलन ।

पुनरावेदक वादी: शम्भुप्रसाद गुप्ताको
मु.स.गर्ने चन्द्रीदेवी गुप्ता
विरुद्ध
प्रत्यर्थी प्रतिवादी: रामपरी देवी गुप्ता
कलवार समेत

पुनरावेदक वादीले विवादित कि.नं.३४ को जग्गा समेत उल्लेख गरी फिराद दायर गरेको देखिन्छ । शुरु जिल्ला अदालतको आदेशानुसार विवादित जग्गाको मिति २०५७।१२।१८ मा भएको नाप नक्सा मुचुल्कामा वादीले आफ्नो जिकिर लेखाउँदा फिराद दावीमा कि.नं.३४ देखाएको भएतापनि उक्त कि.नं.३७ कायम गरी फिराद दावी अनुसार गरी पाउँ भनि लेखाई सहिछाप गरेको देखिन्छ । शुरु जिल्ला अदालतले मालपोत कार्यालयबाट कि.नं.३४ नभै कि.नं.३७ भएको व्यहोरा लेखी आएको आधारमा फैसलाको ठहर खण्डबाट फिराद दावीको कित्ता नं. संशोधन गरिएको अवस्था छ । अदालतमा दायर रहेका मुद्दामा न्याय निरोपणको क्रममा गरिने आदेश वमोजिमको काम कारवाहीमा मुद्दा दायर गर्ने पक्षबाट दावी नै संशोधन हुने किसिमले फिराद संशोधनको माग गर्न मिल्दैन । प्रस्तुत मुद्दामा वादीले फिराद दावी लिंदा शुरु जिल्ला अदालतबाट सा.दे.नं.२५३९ मा भएको मिति २०३४।४।२६ को फैसलालाई समेत आधार लिएको देखिन्छ । उक्त फैसलाको प्रतिलिपि हेर्दा विवादित कि.नं.३४

समेतका कि.नं. उल्लेख गरेको पाईन्छ । यसरी वादीले विवादित कि.नं.३४ को जग्गा समेत उल्लेख गरी दावी लिएकोमा मुद्दाको कारवाहीको क्रममा सो कि.नं. को सट्टा अर्को कि.नं.३७ कायम गरी पाउँ भनि जुनसुकै अवस्था र समयमा दावी लिन मिल्दैन भने अदालतबाट न्याय निरोपण गर्दा फिराद दावी भन्दा भिन्न रूपमा निर्णय गर्न मिल्ने अवस्था पनि हुँदैन । तसर्थ फिराद दावीको कि.नं.३४ लाई कि.नं.३७ कायम रहने गरी संशोधन गरेको हदसम्मको शुरु सप्तरी जिल्ला अदालतको फैसला केही उल्टी गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ।

८. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
सम्बत २०६२ सालको रिट नं. ---२५११
आदेश मिति: २०६५।२।२५

मुद्दा :- उत्प्रेषण परमादेश ।

निवेदक: शोभाकर विश्वकर्मा
विरुद्ध

विपक्षी: लुकु भन्ने लु कुमारी गुरुङ्स्यानी
समेत

जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ को नियम ६८ मा तहसिल शाखाको जिम्मेवारी तोकीएको छ । जस अनुसार तहसिल शाखाले फैसला कार्यान्वयन गर्नुपर्ने सम्बन्धी सम्पूर्ण काम तहसिलदारको जिम्मामा तहसिल शाखाबाट हुन्छ । यस सिलसिलामा अदालतको फैसलाले लागेको दण्ड, जरिवाना र कैदको लगत, मूल लगत कितावमा राखी असूल तहसिल गर्ने, लगत कट्टा गराउने फैसला बमोजिम विगो भराउने, वण्डा छुट्याउने र फैसला कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा गर्नुपर्ने काम तहसिल शाखाले गर्दछ । यस व्यवस्थाबाट तहसिल शाखाले अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्य मात्र गर्नुपर्ने देखिन्छ । अदालतको फैसला कार्यान्वयनको क्षेत्र भन्दा बाहिर गएर काम गर्नु भनेको आफूलाई कानूनले दिएको अधिकार भन्दा बाहिर गएर काम गर्नु हो । प्रस्तुत सन्दर्भमा विपक्षीहरूको लिखित जवाफबाट नै कृषि विकास बैंकबाट मैत कुमारीले लिएको ऋण वापत निवेदकले कि. नं. १४९४ र १३७६ का जग्गा, घर बैंकमा धितो रही बैंकबाट रोक्का रहेको अवस्था छ । बैंकको ऋण नभराई उक्त जग्गा लिलाम गर्न नसकी अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयन हुन नसक्ने भएकोले बैंकको ऋण समेत भराउने गरी लिलाम गरिएको हो भनी लिलाम गर्ने कार्यको औचित्य प्रमाणित गर्न खोजिएको छ । कृषि विकास बैंकसँगको व्यवहार छुट्टै छ

। उक्त बैंक लु कुमारी गुरुङ्ग्यानी र शोभाकर विश्वकर्मा बीच चलेको मुद्दाको पक्ष विपक्ष नरहनुको अतिरिक्त सो मुद्दासँग उक्त बैंकको कुनै संलग्नता नै छैन । बैंकले तेश्रो पक्षसँग लिएको ऋण असूल भए नभएको विषय अदालतको चासो र जिम्मेवारीको विषय पनि होईन । बैंकको ऋण असूल उपर हुन नसकेको अवस्थामा बैंकले आफ्नो विगो असूल उपर गर्ने विशेष कानूनले छुट्टै कार्यविधिको व्यवस्था गरेको छ । सो अनुसार आफ्नो ऋण बैंकले उठाउन सक्दछ । त्यसकारण अदालतले अदालतको फैसला बमोजिम फैसला कार्यान्वयन गर्दा जति विगो भराउन पर्ने हो त्यति विगोको लागि मात्र ऋणीको अचल जायजेथा लिलाम गर्न सक्दछ । यदि उक्त जग्गाहरु बैंकबाट रोक्का राखिएको अवस्था भए निवेदकको अन्य सम्पत्ति देखाउन लगाई विगो भरी भराउको कार्य गर्न तथा अन्य सम्पत्ति नभए बैंकबाट जग्गा फुकुवा भएका वखत फैसला कार्यान्वयन गर्ने वा त्यस्तो अवस्थामा कानूनले निर्दिष्ट गरेको अन्य कारवाही अदालतले गर्न सक्दछ । तर फैसलानुसारको विगो भराउने नाममा अन्य निकाय, संस्थान वा व्यक्तिका लागि पनि कसैको जायजेथा लिलाम गर्न वा विगो भराउन मिल्दैन ।

साथै अदालत तहसिल शाखाबाट विपक्षी मैत कुमारीले कृषि विकास बैंकबाट लिएको ऋण उक्त कि. नं. का जग्गाहरुबाट भराउने नभराउने सम्बन्धमा रिट निवेदक

एवं मैत कुमारी समेतको मन्जुरी लिएको अवस्था पनि देखिदैन । यसरी एकाको नाम दर्ताको घर जग्गा निजको मन्जुरी वेगर तेश्रो पक्षले लिएको ऋणको दायित्व समेत भराउने गरी कार्य गर्न कानूनले मिल्ने देखिदैन । दुई भिन्ना भिन्नै अवस्थाका ऐन र नियमले गर्नुपर्ने प्रकृत्यागत रूपले अलग-अलग कारवाहीलाई एउटैमा समावेश गरी जिल्ला अदालत नियमावली अनुसार भनी गरिएको विवादित लिलाम सम्बन्धी काम कारवाही कानून अनुरूप र आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र गरेको देखिन आएन । त्यसरी कानून विपरीत र क्षेत्राधिकार नाघी गरेको काम कारवाहीले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न नसक्ने हुनाले सो कामकारवाही कायम रहन सक्ने देखिएन । तसर्थ लमजुङ्ग जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।७।२६ मा भएको लिलाम र सो लिलामसँग सम्बन्धीत कार्यबाट विपक्षी लुकु भन्ने लु कुमारी गुरुङ्गस्यानी र विपक्षी कृषि विकास बैंकको विगो असूल गराउने गरी जेथा सकार गरेको कार्य उपर परेको उजुरीका सम्बन्धमा मिति २०६१।१२।२० मा लमजुङ्ग जिल्ला अदालतबाट भएको आदेश, सो आदेशलाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पोखराको मिति २०६२।३।१६ को आदेश तथा लिलाम बमोजिम विपक्षी लुकु भन्ने लु कुमारी गुरुङ्गस्यानीको नाममा भएको दा. खा. दर्ता र चलनपूर्ज लगायतका सम्पूर्ण निर्णय, काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरि

दिएको छ । अब पुनः कानून बमोजिम विपक्षी लुकु भन्ने लु कुमारी गुरुङ्गस्यानीबाट विगो भरी भराउको प्रयोजनका लागि रोक्का नरहेको सम्पत्ति दाखिल गराई सो को पञ्चकिर्ते मूल्य कायम गर्ने लगायत कानून बमोजिमको प्रकृत्याद्वारा अदालतको फैसला बमोजिमको विगो सम्म मात्र विगो भरी भराउको कार्य गर्नु भनी लमजुङ्ग जिल्ला अदालतको नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ।

९. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह

माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ठकाल
सम्बत् २०६१ सालको रिट नं. --३२३६
आदेश मिति: २०६४।११।१५

विषय: उत्प्रेषणयुक्त परमादेश ।

निवेदक: वकिलदेव यादव
विरुद्ध

विपक्षी: पुनरावेदन अदालत, राजविराज,
सप्तरी समेत

निवेदकले गुमनीदेवीले लिएको ऋणका सम्बन्धमा निजको मृत्यु पश्चात निज ऋणीको एकासंगोलका अंशियार यी प्रत्यर्थीहरु जागेश्वरी यादवनी र हरिचन्द्र

भन्ने हारेचन उपर दिएको लेनदेन मुद्दाबाट वीगो भरी पाउने ठहरेको फैसला अन्तिम रहेको र सो वीगो भरी पाउन भनी दिएको दरखास्त उपर कारवाई हुँदा गुमनीदेवीको १ भागबाट मात्र भरी भराउन हुन सक्ने हुँदा रोक्का रहेको गुमनीदेवीको जग्गाको ३ खण्डको २ खण्ड जग्गा फुकुवा गर्ने भन्ने पुनरावेदन अदालत राजविराजबाट आदेश भएको पाइन्छ । उक्त अदालतको सो आदेशमा गुमनी देवीले गरिदिएको लिखतमा यी प्रत्यर्थी हरिश्चन्द्र र जागेश्वरी साक्षी नबसेको र निजहरुको छुट्टै अस्तित्व रहेको भनी कारण उल्लेख भएको पाइन्छ । तर निज गुमनी देवीको आफूले अपुताली नखाएको भनी यी प्रत्यर्थीहरुले इन्कार गरेको पाइदैन । यी ऋणी गुमनीदेवी र प्रत्यर्थीहरु एकासंगोलको अंशियार रही ऋणी गुमनीदेवीको मृत्यु पश्चात निजको अपुताली खानपाउने कानून बमोजिम हकदार रहेको छ । यी ऋणी गुमनीदेवी र प्रत्यर्थीहरु एकासंगोलका अंशियार रही ऋणी गुमनीदेवीको अपुताली खानेले ऋण तिर्दिन भन्न लेनदेन व्यवहारको २२ नं. ले नपाउने हुन्छ । आफ्नो संगोलको अंशियार गुमनीदेवीले ऋण खाएको र निजको मृत्यु पश्चात निजको अपुताली खाने यी प्रत्यर्थी समेत उपर परेको लेनदेन मुद्दामा अदालतबाट सो ऋणको सांवा ब्याज भराई लिन पाउने भन्ने अदालतबाट फैसला भएको अवस्थामा यी प्रत्यर्थीहरुबाट उक्त वीगो भरी

भराउन हुन नसक्ने कानूनी आधार देखिदैन । साथै ऋणीको नाउमा पनि जायजथा रहे भएको अवस्थामा निजको नाउको सो पुरै जायजथाबाट फैसला बमोजिमको वीगो भरी भराउन हुन सक्ने नै हुन्छ ।

अतः यी प्रत्यर्थीहरुको संगोलका अंशियारले दिएको ऋणका सम्बन्धमा निज ऋणीको मृत्यु उपरान्त यी प्रत्यर्थीहरु समेत उपर परेको मुद्दामा निज ऋणीको नाउको जग्गा कानून बमोजिम रोक्का राखी सांवा ब्याज भरी पाउने ठहरी फैसला भएको अवस्थामा सो फैसला कार्यान्वयनका लागि चलेको भरी भराउको कारवाहीको सिलसिलामा यी प्रत्यर्थीहरुको छुट्टै अस्तित्व रहेको भनी सो रोक्का जग्गा मध्ये ३ खण्डको १ खण्डबाट मात्र वीगो भरी भराउन हुन सक्ने भनी वाँकी २ खण्ड फुकुवा गर्ने पुनरावेदन अदालतको आदेश लेनदेन व्यवहारको महलको २२ नं. तथा दण्ड सजायको २६ नं. समेत प्रतिकूल हुँदा त्यस्तो आदेशबाट निवेदकको संविधान प्रदत्त सम्पत्ति सम्बन्धी हकमा आघात परेको देखिँदा पुनरावेदन अदालतको आदेश त्रुटीपूर्ण हुँदा सो आदेश उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर हुने ठहर्छ । अब ऋणीको रोक्का रहेको पुरै जग्गाबाट फैसला बमोजिमको वीगो कानून बमोजिम भरी भराउन गर्नु भनी प्रत्यर्थीहरुको नाउमा परमादेश समेत जारी हुने ।

१०. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअलि अन्सारी
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद
कोइराला
सम्बत् २०६० सालको फौ.पु.नं. --३३९९
फैसला मिति: २०६४।१०।१७।५

मुद्दा: सवारी ज्यान ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: प्रेमबहादुर कन्दडवा
विरुद्ध
बिपक्षी वादी: प्र.ज. मुक्ति संजेलको
प्रतिवेदनले वादी नेपाल सरकार

प्रेमबहादुर कन्दडवाले चलाइरहेको को अ.ख. २७६ नं. को ट्रक भुम्का नहरमा खसी दुर्घटना भएको हुँदा करावाही गरी पाउँ भन्ने नन्दकुमार पौडेल, तिरहु चौधरी, छेदन चौधरी, शिवचन चौधरी, सुमिलाल चौधरी र चौठी चौधरीको २०५२।१०।१८ को अलग अलग किटानी जाहेरी दरखास्त परेको देखिन्छ । जाहेरवालाहरु मध्येका चौठी चौधरी र खुसीलाल चौधरीले शुरु जाहेरीलाई समर्थन गरी अदालतमा बकपत्र समेत गरेको देखिन्छ । आफ्नो ठेक्का जिम्मामा रहेको ट्रक दुर्घटना ग्रस्त भई ६ जना मानिसहरुको मृत्यु भएपछि पनि निज प्रतिवादी तत्काल अनुसन्धानमा उपस्थित नभई मिति २०५३।१२।१३ अर्थात वारदात

पछि १४(चौध) महिना पश्चात अनुसन्धान अधिकारी समक्ष उपस्थित भएको पाइन्छ । निज प्रतिवादीले आफ्नो उपर लगाइएको आरोपमा इन्कारी हुँदै बयानमा कृष्ण गुरुङ्गलाई चालकमा नियुक्त गरेको थिएँ, निजले सवारी चलाउँदा नै दुर्घटना भएको हो भनेतापनि उक्त भनाई कति विश्वशनीय छ भनी हेर्दा निज प्रतिवादी मिति २०५३।१२।१३ मा अनुसन्धानमा हाजिर हुँदा मेरो आफन्त नातेदार कृष्ण गुरुङ्गलाई गाडी जिम्मा दिएको भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरिएको देखिन्छ । तर त्यस्तो आफन्त नातेदारको नत एकिन वतन खुलाउन सकेको पाइन्छ न उक्त व्यक्तिलाई हाजिर गराउन सकेको वा निजको परिचय खुल्ने एकिन प्रमाण प्रस्तुत गरेको देखिन्छ । निजले बयानमा आफु दुर्घटनाका अवस्थामा वारदात स्थलमा नभई मिति २०५२।१०।१० मा नै तेह्रथुम गएको थिएँ भन्ने अन्यत्रोप स्थित (Alibe) को जिकिर लिएको भएपनि सो लाई स्थापित गर्ने ठोस र तथ्ययुक्त प्रमाण प्रस्तुत गरेको पाइँदैन ।

यसरी जाहेरवालाहरुको किटानी जाहेरीको व्यहोराका अतिरिक्त जाहेरवाला सुशीला चौधरीको बकपत्र समेतबाट र प्रतिवादीले बयानमा उल्लेख गरेका व्यक्ति कृष्ण गुरुङ्गको एकिन वतन सम्म खुलाउन नसकेको अवस्था तथा वारदातको समयमा अन्यत्रै थिएँ भनी लिएको जिकिर पुष्टि हुने ठोस प्रमाणको अभाव समेतका समग्र

परिस्थितजन्य प्रमाणहरूको मूल्यांकनबाट वारदात हुँदा ट्रक चालक अर्को व्यक्ति कृष्ण गुरुङ्ग थिए, आफू वारदात स्थलमा थिइन भन्ने प्रतिवादीको भनाई कसूर सजायबाट बचनका लागि भुट्टा कुराको उल्लेख गरेको भन्ने मान्नुपर्ने हुन आयो । दुर्घटनाग्रस्त ट्रक निज प्रतिवादी प्रेमबहादुर कन्दडवाले नै चलाएको पुष्टि भएको देखियो ।

प्रतिवादीले सवारी चालक अनुमतिपत्र प्राप्त नगरेको भन्ने निज स्वयंको बयानबाट स्वीकार गरेको देखिन्छ । अनुमतिपत्र प्राप्त नगरी सवारी चलाउनु सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा ४५ विपरीत देखिन्छ । यसरी कानून बमोजिमको चालक अनुमतिपत्र नलिई सवारी चलाउनु स्वयंममा नै लापरवाहीपूर्ण कृत्या हो । त्यसमा पनि यात्रु राख्न अनुमती नभएको बालुवा बोक्ने ट्रकको पछाडि पट्टी डालामा बालुवा माथि उक्त ऐनको दफा १२३ विपरीत २०/२५ जना मानिसहरू राखी सवारी चलाएको देखिन्छ । यो अर्को लापरवाहीपूर्ण कार्य हो ।

ट्रक दुर्घटना पश्चात प्रतिवादी भागी फरार भएको देखिन्छ । घाइते तथा मृतकको उपचार एवं उद्धारको लागि कानूनी कर्तव्य र मानवीय प्रयास समेत गरेको पाइदैन । यस्तो उपेक्षापूर्ण कार्य पनि सोही ऐनको दफा १४३ विपरीत हुन्छ । यसरी सवारी

चालक अनुमती प्राप्त नगरी सवारी चलाउने, यात्रु राख्न अनुमती नभएको बालुवा बोकेको ट्रकमा बालुवा माथि यात्रु राखी सवारी चलाउने र सवारी चलाउँदा चालकले अपनाउनु पर्ने सावधानी र सुरक्षात्मक कुराहरूको अवलम्बन नगरी दुर्घटना भए, गराएको देखिन्छ । दुर्घटना पश्चात चालकले पूरा गर्नुपर्ने न्यूनतम कर्तव्य समेत निर्वाह नगरेको जस्ता कार्यहरूले प्रतिवादीद्वारा लापरवाहीजन्य कार्य भएको पुष्टि हुन्छ । यसबाट प्रतिवादी चालक प्रेम बहादुर कन्दडवाले लापरवाही साथ सवारी चलाई सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐनको दफा १६१(२) अनुसारको कसूर गरेको प्रमाणित हुन आयो ।

विवेचित कानून तथा प्रमाणहरूबाट प्रतिवादी प्रेमबहादुर कन्दडवाले लापरवाहीसाथ सवारी चलाएबाट दुर्घटना भई त्यसबाट विभिन्न व्यक्तिहरूको मृत्यु तथा अनेक व्यक्ति घाइते भएको प्रमाणित हुन आएकोछ । तसर्थ प्रतिवादी प्रेमबहादुर कन्दडवालाई पुनरावेदन अदालतबाट सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा १६१(२) को कसूर कायम गरी सोही दफा १६१(२) अनुसार दुई वर्ष कैद र ऐनको दफा १६१(४) अनुसार थप रु. २०००।- जरीवाना हुने ठहराई भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।